

דתישבו

בס"ד

פרשת משפטים, תשע"ז, מספר 1209

שיימינג (ביוש) במשפט העברי

נחום רקובר

החירות"⁶, וכי העדפה זו מעמידה את הזכות לשם טוב באותו מעמד כמו הזכות לחיים, כמאמר קדמונינו "כל המלבין פני חברו ברבים, כאילו שופך דמים". וכבר כתב רבינו יונה גירונדי במאה ה"ג, כי העוון של מוציא שם רע "גדול יותר מן המבקש נפש לספותה, כי צער הכלימה מר ממוות"⁷. אמנם התלמוד קובע כי "ביישו בדברים – פטור מכלום"⁸, ומכאן עשוי להשתמע כי אין המזיק חייב לשלם דמי "בושת" (שהוא אחד מחמישה תשלומים שהחובל מתחייב בהם), אבל כבר פירש ר' יוסף שאול נתנזון, רבה של לבוב,¹⁰ שאין דברי התלמוד אמורים במי שמבייש את נפשו של האדם, שהוא בוודאי חייב לפצות את הנפגע, מן הטעם ש"הבושת מגיעה לנפש השכלית, שזה יותר גרוע מהזיק בגופו, ואם כן פשיטא שאף שלא עשה מעשה בגופו, וודאי חייב"¹¹. ועל יסוד זה חייב רבי יוסף שאול נתנזון, את מי שגרם לביוש בביטול השידוכין, לפצות את הנפגע. ומדיני הנזיקין לדיני העונשין: לכאורה, אין לענוש את המבייש, שהרי אין "מעשה" בעבירת הביוש, וזהו "לאו שאין בו מעשה" – שעליו אין נענשים. אבל, לא כך פירש את הדבר ר' אליעזר ב"ר נתן, הראב"ן, מבעלי התוספות במאה ה"ב. העניין שהובא לפניו היה בדבר "ראובן שטען לשמעון 'אוונתני (=אוניתני) בדברים', והביא עדים שאינה אותו", ועל כך השיב: דין זה פסוק ממתניתין: "כשם שיש אונאה במקח וממכר, כך יש אונאה בדברים", ותנו רבנן "לא תונו איש את עמיתו" (ויקרא כה:יז) – באונאת דברים הכתוב מדבר, עד אונאת ממון ניתן להישבון...". הילכך מלקין אותו, שהרי עבר על לאו גמור.¹²

בתקופה שאנו חיים בה התברכנו בחידושים טכנולוגיים רבים, והשימוש ברשת האינטרנט, ובמיוחד ברשתות החברתיות, הוא אחד מהבולטים שבהם. קדמה זו נושאת בחובה בשורה גדולה, אך גם סכנות רבות. ביוש אדם ברשת הוא אחד החוליים הרעים הפוגעים בנפשו של האדם, ולא רק בגופו. חולי זה נובע מהיעדר אהבת האדם ומהיעדרם של אמצעי כפייה משפטיים.

כשם שהשמירה על כבוד האדם היא משימה בעלת חשיבות ראשונה במעלה, שהרי בצלם א-לוהים ברא את האדם, עד כדי כך שנקבע בתלמוד ש"גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה"¹, כך ביושו של אדם הוא עברה חמורה יותר מן הפוגע בגופו של אדם. התלמוד במסכת סנהדרין אומר כי "הסותר לועו של ישראל, כאילו סותר לועו של שכינה"², ור' אברהם חיים שור³ מסביר בספרו "תורת חיים":

הרי שהחמירו חכמים בבושת אדם, יותר מבמכה, שלא אמרו שהמרים יד ומכה את חברו דהווי כאילו מרים ידו בשכינה... לפי שהמתכוון להכות חברו מכת פצע, הצער ההוא מגיע לגופו, אבל... [כ]שמתכוון לביישו, הרי הצער ההוא מגיע לנשמתו של אדם הנאצלת מן השכינה.⁴

על המלבין פני חברו ברבים נאמר שהוא "כאילו שופך דמים"⁵, ועל אמירה זו הסתמך בזמנו נשיא בית המשפט העליון, משה לנדאו ז"ל, כשקבע ש:

אם בכלל יש מקום לדירוג בין חירותו של אדם להשמיע את אשר עם ליבו ולשמוע מה שיש לאחרים להשמיע, לבין זכותו של אדם שלא להיפגע בכבודו ובשמו הטוב, הייתי מעמיד את הזכות מעל

⁶ ד"נ 77/9 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' הוצאת עיתון הארץ.
⁷ **שערי תשובה**, שער ג, אות ק"א.
⁸ בבלי, בבא קמא צ ע"א.
⁹ משנה, בבא קמא ח, א.
¹⁰ המאה ה"ט.
¹¹ שו"ת **שואל ומשיב**, מהדורה תניינא, חלק ד', סימן סט.
¹² ראו **ראב"ן**, בבא-מציעא (דף רב עמוד א במהדורת אהרנרייך).

* נשיא המכללה האקדמית לחינוך, תלפיות; י"ר עמותת "מורשת המשפט בישראל"; חתן פרס ישראל (תשס"ב); לשעבר המשנה ליועץ המשפטי לממשלה.
¹ בבלי, ברכות יט ע"ב.
² בבלי, סנהדרין נח ע"ב.
³ נפטר בשנת שצ"ב (1632).
⁴ **תורת חיים**, בבא קמא, צא ע"א.
⁵ בבלי, בבא מציעא נח ע"ב.

עילת תביעה נגד מעוולים, כדי למנוע את האנדרלמוסיה הנובעת מן האפשרות לעוול ללא מוראה של תביעה אזרחית, אשר דומה כי בלעדיה "איש את רעהו חיים בלעו".¹⁶

ולבסוף, אמנם יש אופנים שבהם חובה להפיץ דברים שיש בהם ביוש. כך הוא כשהביוש הוא חלק מן העונש הנקבע בפסק דין, כך הוא כשמוטלת על המבייש חובה לפרסם דבר על אדם, כדי להציל אחרים ממנו, וכך הוא כשהדבר הכרחי לשם כפיית עבריין להפסיק את מעשיו הרעים. ולאחרונה היינו עדים לכך שבתי הדין הרבניים פרסמו ברבים את מי שעיגן את אשתו בניגוד לפסק בית הדין, וגרמו לביושו.

אבל, ההחלטה על הביוש, אסור לה שתבוא כתוצאה מנקמה של המבייש או מתוך שמחה לאיד, אלא עליה לבוא מתוך הכרעה כבדה של בר-סמכא, הראוי לפסוק ב"דיני נפשות", על פי אמות המידה של החובה לפרסם לשון הרע.

דומה, כי ככל שנחנך את עצמנו לאהבת הבריות, ונאמץ את אמות המידה שבמשפט העברי, הן באשר לאופנים שבהם מותר לבייש, והן את דרכי האכיפה על העבריינים, כפי שידע המשפט העברי לחדש, כן תהיה איכות החיים בחברתנו משופרת יותר.

גם מדינו של "המוציא שם רע", שמשלם קנס מאה סלע, בעוד שה"אונס" אינו מתחייב אלא חמישים, הסיקה המשנה: "נמצא האומר בפיו, חמור מן העושה מעשה".¹³

בימינו, שאין דיינים סמוכים רשאים לדון בכל תחומי המשפט, ובהם גם לא בדיני מזיק (משום שבזה אין לומר שהדיינים פועלים מכוח שליחותם של הדיינים הקדמונים), קובע הרב קוק שעל דייני זמננו להזדקק לדין המקורי שלפני מתן תורה, שאסר פגיעה באחרים, וקבע שיש לענוש את הפוגע.¹⁴

לא זו אף זו; לא רק על-פי הדין הקבוע יש לחייב את המבייש, אלא אף נתקנה תקנה לפני כבר למעלה מאלף שנה על-ידי שרירא גאון, שמי שמבייש את חברו יש לנדותו, מן הטעם "דיותר בושת בדברים, מבושת של חבלה, דאין דבר גדול כלשון הרע ודיבה שאדם מוציא על חברו".¹⁵

אזלת ידה של המערכת המשפטית בישראל, באה לידי ביטוי בהכרעת הרוב בבית המשפט העליון, שקבע כי אין עילה משפטית לחייב ספקית אינטרנט לחשוף את זהותם של גולשים שביצעו עוולה. אבל בדעת מיעוט קבע השופט אליקים רובינשטיין, כי יש ללמוד ממקורות המשפט העברי כיצד חידשו חכמים

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף